Anse(g)is de Narbone sagde: »Jeg vil holde mig til *Girart*«.
Kongen blev så trist, at han ikke vidste noget Råd.
(Kongen siger): »Jeg vil elske Eder mere end nogen anden Mand på Jord«.

- 151. h*Agene* sagde: »Vil I ikke sige det til *Sigfrid*«?
- 163. *Kongen* i sin Kummer var meget trist.
(Kongen siger): »Nu lønne Jer Gud. Hr. Sigfrid..
- 157. Jeg glæder mig, at I har mig så kær. Det vil gengældes Jer«.

Den nøjagtig eens Rækkefølge kan ikke være tilfældig.

Endelig hedder det i det franske Digt, at Girart i Kg. Charles' Tjeneste kuer Fyrst *Rambaut de Frise*. Det er lig en historisk Tildragelse: År 689 kuer Pipin den hedenske *Friserkonge Radbod*, fris. *Redbad*. Fortællingen forklarer, hvorfor de opr. Daner hos »Girart« erstattes av Friser. I frisiske Stedsagn gælder Redbad som Normanne=Dansker. Hedenske Daner kan let erstattes av do. Friser. I Dorestad fandtes et dansk Vikingefyrstendømme. For Franskmændene var Friserne som nære Naboer bedre kendte end de fjærne Daner. Omvendt blev Danerne stående fast i »Nibelungenlied«s Version, fordi Tyskland havde mere almenkendt politisk Forbindelse med dem end med Friserne.

Vigtigt er det, at der synes at findes dobbelte Sekundærmodeller på fransk og tysk Grund. I »Girart« optræder en *Anse(g)is* svarende til den nibelungiske *Hagene von Tronege*; men *Wolfgang Selzer* påviser midt i 1100tallet en historisk *Hagen von Troneck*, der nægter at avlægge Vassal-Ed til Abbediet Lorsch. »Girart« har en *Hernaut de Gerone* på en Plads, hvor han genspejler »Nib.«s Burgunder *Gernot*; men Selzer har opdaget en *Gernot* som Ministerial i Abbediet Lorsch samtidig med den fra »Nib.« kendte Burgunder *Giselher*. I det hele har Selzer opdaget Sekundærmodeller til en Mængde nibelungiske Personer fra Midten av 1100-tallet: Dancrat, Gernot, Giselher, Hagen von Tronege, Uote, Pilgrim von Passau; en Bisp Sigfrid av Speyer mægler mellem rang-stridende Fyrstinder, nøjagtig ligesom Sigfrid i »Nibelungenlied«. Fr. Panzer har tydet Sigfrids saxiske Modstander Liudeger som Saxerhertugen Liudeger, Tronkræver i Hohenstaufertiden 1125. Alt dette vil Selzer nærmere påpege. Jeg skal ikke komme ind på det hær, men kun antyde, at Publikum vil kunne vente sig et Mylder av forbløffende Avsløringer.

Nexelø 7. Juni 1955. *Gudmund Schütte.*

TIL DATERINGEN AF STHENS »VANDREBOG«

Hans Christensen Sthens »Vandrebog« kendes i to fuldstændige Udgaver fra 1656 og 1659, og en Udgave uden Årstal kan efter Bogtrykkermærket, Salomon Sartor, dateres til Tiden 1611—44. En fjerde Udgave (det såkaldte Visby-Fragment), der mangler store Stykker i Begyndelsen og Slutningen, er af O. Walde[1] blevet dateret til 1588. Tidligere var man af den Anskuelse, at »Vandrebogen« var fra 1591[2].

Det er dog vist muligt at sætte »Vandrebogen«s Udgivelsestid til nogle få År før 1588, idet jeg her skal gøre opmærksom på, at et Par Verslinjer fra »Vandrebogen« står at læse på et Par Stykker Inventar i jydske Kirker.

På Prædikestolen i Malt Kirke Nord for Kongeåen findes denne Indskrift:

> Gud, und os alle paa denne Øe,
> erlig at lefve oc salig at dø. 1588[3].

I Grene gamle, nu nedbrudte Kirke et Par Mil nordvestlig for Malt kunde læses på Alterbordets Forside: »1588 [He]r Niels Refsing. Vi ved, vi er paa den Ø, vi kan icke komme vd af . . .«[4]

De to Inventarindskrifter med Årstallet 1588 må uden Tvivl til Forudsætning have følgende Linjer af Hans Chr. Sthen:

> Gud unde os her paa denne ud Ø,
> Ærligen at leffve, oc saligen at dø[5].

I sin Salme: »En arm Synderis Klagemaal oc Bekiendelse for Gud« har Sthen disse Linjer: »Vnd mig paa denne Verdens Ø, / Baade ærlig at leffve oc salig at dø.«[6] Det må uden Tvivl være et af disse smukke Linjepar, der i Skriftords Sted er blevet benyttede i de to Kirker, og er dette Tilfældet, må »Vandrebogen« være *ældre* end 1588.

Det kan naturligvis ikke afgøres, hvem det er, der har sørget for, at Sthens Linjer er blevet påmalet Kirkeinventar i Malt og Grene Kirker 1588, men der er Grund til at tro, at Alkymisten, Adelsmanden Erik Lange til Engelsholm her har gjort sin Indflydelse gældende. Han var nemlig, foruden over Bygholm, i Årene 1583—96 Lensmand over Malt og Slaugs Herreder, hvor de to omtalte Kirker just findes.

Erik Lange har haft gode Betingelser for at blive kendt med Sthens »Vandrebog«. Han traf på Hveen i 1584 sin senere Hustru Sophia Brahe (hendes første Mand, Otte Thott, døde 23.3. 1588), med hvem han blev gift 1602. Hun havde, som bekendt, udprægede litterære Interesser, så hun har fulgt godt med i den nye Litteratur, der udkom. Det er vel ikke ganske udelukket, at »Vandrebogen« netop så Lyset i *1584!*

»Denne ud Ø«, »denne Verdens Ø«, begge Gange rimende på »dø«, er en Forbindelse, der var såre almindelig i ældre Dansk. Den træffes f. Eks. i »Den gamle danske Dødedans«: »Oc lære eder nu ræt at dø / oc forsmaa denne Verdens Ø«. I de følgende Vers giver »Dødedansen« selv Forklaringen, hvorfor Jordelivet kaldes denne Verdens Ø: »Fordi alt det som vorder fød / det bliffuer en Gang med Døden ødt.«[7]

Det ældste bevarede Tryk af den danske »Dødedans« stammer fra Tiden efter 1550, men det er sikkert nok ikke det første. Digtet er overført til Dansk fra Plattysk, og det er af Herkomst ganske middelalderligt. I sin danske Skikkelse er »Dødedansen« polemisk vendt mod Katolicismen[8], og en god luthersk Præst som Hans Chr. Sthen har naturligvis kendt dette Digt, der brugtes som Våben imod Romerkirken. Man tør tro, at han ikke i digterisk Henseende har været upåvirket af »Dødedansen«, selv om man ikke hidtil synes at have været opmærksom herpå.

Det er dog ikke givet, at »Dødedansen« er det eneste Forlæg, Sthen har haft til de to Linjer, som beskæftiger os her. Hans Salme: »En arm Synderis Klagemaal«, hvori det ene af de ovennævnte Citater findes, er præget af Folkevisen, og den har efter Formening haft et verdsligt Forlæg, der anses for tabt[9]. I dette Digt kan de omtalte Linjer også have været at finde, hvorfor det er vanskeligt at tilkende eller frakende Sthen Forfatterskabet til dem. Det sandsynligste er dog vel, at det er hans Udformning af Linjerne i »Vandrebogen«, der er Kilden til Indskrifterne fra 1588 i Malt og Grene Kirker.

Det bør endelig nævnes, at i en lyrisk Vise, der er ældre end 1571, findes disse Linjer: 1. »hans armme liiffh maann wennde / att schilliis fraa thenne her øø«. 2. »hand monne for hinde liide / paa thenne wersins øø.«[10]

Også disse Linjer kan Sthen have kendt, og det har faldet naturligt for ham at benytte sådanne, hvis Indhold og Rim var almindelige i Tiden, i sin Digtning.

August F. Schmidt.

[1] Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen XXV (Uppsala 1938), 65—72. [2] Hans Christensen Sthenius: Af hans Vandrebog. Udgivet af Carl S. Petersen med Indledning af Hans Brix (1914), S. 58. Samme Tidsbestemmelse anvender også Oluf Friis i: Den danske Litteraturs Historie I (1945), 531, 533. [3] Oluf Nielsen: Malt Herred (1870), 21. Jfr. Trap[4] VIII, 594. [4] Indskriften blev læst 1891 af J. Magnus-Petersen. Jfr. John M. Møller: Slaugs Herred (1914), 188. Johs. Brus i Fra Ribe Amt 1941, 305. Verslinjerne blev i let ændret Form ved Pastor Th. Balslev i 1917 indskrevet på Panelet i Frimenighedens Præstegårds Spisestue i Øster Jølby på Mors (Morsø Folkeblad 29.4. 1954). Om Linjerne er benyttet flere Steder er mig ubekendt. — Niels Refsing var Præst i Grene 1561—95. [5] Carl S. Petersens Udgave af »Vandrebogen«, 58. [6] sst., 43. [7] Den gamle danske Dødedans, udgivet af Raphael Meyer (1896), 37. Side 79—80 har R. M. samlet en Del Eksempler på Rimet: Ø—do fra Reformationstidens Litteratur og senere. Han nævner dog ikke Sthen. [8] Carl S. Petersen: Den danske Litteratur fra Folkevandringstiden indtil Holberg (1929), 307—08. [9] Ernst Frandsen: Hans Christensen Sthen (Acta Jutlandica IV$_1$, 1932), 78—82. Jfr. Georg Christensen: Festskrift til H. F. Feilberg (1911), 105. Nils Schiørring: Det 16. og 17. Århundredes verdslige danske Visesang I (1950), 36. [10] De er fremdraget af H. Grüner-Nielsen (Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630, 1912—31, Nr. 266, Vers 2,13). Raphael Meyer har næppe kendt dem (jfr. hans Udgave af »Dødedansen«, 79—80).

OM »NORSKE« RIM HOS HOLBERG

I tredie bind af Peter Skautrups »Det danske Sprogs Historie« (1953) gøres p. 26—29 et forsøg på at bestemme, i hvor høj grad Holbergs sprog var norskpræget. Der kan næppe herske tvivl om den væsentlige rigtighed af denne undersøgelses resultater (»Holberg må have talt bergensk længe« (p. 26), men »Holberg var dansk og skrev dansk og ønskede intet hellere end en fast norm« (p. 27)). Derimod kan detaillerne nok diskuteres.

Skønt Skautrup er klar over, at »rimene ikke er noget sikkert grundlag at bygge på«, er han alligevel tilbøjelig til i enkelte rim at finde min-